

Romano džaniben

časopis romistických studií | 1 | 2020

džukel

* rikono

rikono ~ rukono ~ rokono

Romano džaniben

časopis romistických studií | 27. ročník | 1/2020

HOSTUJÍCÍ EDITOR ČÍSLA:

Viktor Elšík

ředitel Ústavu obecné lingvistiky, Filozofická fakulta, Univerzita Karlova

Recenzovaná část © Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 2020

Na obálce:

Zjednodušená dialektologická mapa variant pro lexémy s významem „pes“
v centrálních dialekttech romštiny | Autor: Viktor Elšík

Obsah

Viktor Elšík

Centrální romština a příspěvky k jejímu strukturnímu popisu a dialektologii.

Úvod k tematickému číslu Romano džaniben

5

RECENZOVANÁ ČÁST

Michael Beníšek

Lexikální (mikro)dialektologie užské romštiny

45

Viktor Elšík

**Severogemerský (tzv. šoškárský) dialekt romštiny
a jeho fonologická specifika**

91

Zuzana Bodnárová

Užívání určitého členu v předložkových frázích v jihocentrální romštině

135

NERECENZOVANÁ ČÁST

Zuzana Bodnárová

Rukopisy Václava Kohautha

153

Helena Červeňáková-Laliková

Romane paramiša

183

Pavel Oláh

Poezie Pavla Oláha

197

RECENZE | ANOTACE

Andrej Belák: *The health of segregated Roma: first line views and practices*

(Sandra Ort-Mertlová)

201

Juraj Čokyna: *A okraje máš kde?* (Edita Rigová)

207

Yaron Matras, Anton Tenser (eds.): *The Palgrave Handbook of Romani Language and Linguistics* (Kimmo Granqvist)

213

Klaus Siewert, Norbert Boretzky: „Wörter=Buch von der Zigeuner=Sprache“ <i>Frankfurt und Leipzig 1755: Herausgegeben und kommentiert von Klaus Siewert. Mit Beiträgen von Norbert Boretzky</i> (Martin Gális, Anna Maria Sonneman)	217
Emil Ščuka: <i>Narodili se se smyčcem v ruce.</i> <i>Nejvýznamnější romští hudebníci v Československu</i> (Zuzana Jurková)	227

Andrej Belák

The health of segregated Roma: first-line views and practices

University of Groningen, 2019, 243 s., ISBN13: 978-94-034-1926-8

Predkladaná štúdia Andreja Beláka sa sústreďuje na marginalizované rómske komunity na Slovensku, v rámci ktorých sa zameriava na tému zdravia segregovaných Rómov a ich každodenné praktiky, ktoré so zdravím súvisia. V tomto ohľade pritom zohľadňuje pohľady rôznych aktérov, v prvom rade Rómov samotných, a v druhom rade zamestnancov v oblasti zdravotníctva. Práca je výsledkom autorovho dlhodobého terénneho výskumu v segregovanej rómskej komunite, ako aj medzi zdravotníkmi a tvorcami politik, a pozostáva zo štyroch empirických štúdií. Výstupy viacerých z nich boli doposiaľ publikované v rôznych periodikách (Belák et al. 2017, 2018, 2019). Publikácia je rozčlenená do ôsmich kapitol, tematicky zameraných na (1) predstavenie priebehu jednotlivých etáp výskumu, (2) metodológiu zberu a analýzy dát, (3) zdravie-ohrožujúce okolnosti a praktiky segregovaných Rómov, (4, 5) vysvetlenie subjektívneho stanoviska samotných Rómov, ako aj nerómskych zdravotníkov k tomu, prečo Rómovia svojmu zdraviu nevenujú viac pozornosti, i (6) na spôsob narábania zdravotne mediačných programov s determinantami zdravia Rómov. V siedmej kapitole autor diskutuje o potrebe odlišného pristupovania k rómskym a nerómskym pacientom, v ôsmej sumarizuje hlavné zistenia a prezentuje vyvstávajúce implikácie a odporúčania pre ďalšie výskumy.

Hlavným cieľom predkladanej práce je prispieť prostredníctvom preskúmania relevantných hľadísk a praktík k pochopeniu nerovností v oblasti zdravia medzi Rómami a zvyškom populácie. V prvej kapitole autor charakterizuje rómsku populáciu na Slovensku s ohľadom na jej materiálne a životné podmienky, úroveň vzdelania, príjem, či zamestnanie. Poukazuje v nej na nedostatky niektorých doterajších štúdií, ktoré miestami značne kritizuje pre to, že vo svojich interpretáciách vykreslovali nízku úroveň vzdelania, príjmu, či socio-ekonomickej pozície ako indikátory

vyplývajúce z ich domnejšej rómskej mentality. Navyše tieto štúdie kritizuje za to, že nezahŕňali neznevýhodnených Rómov, a nepotvrdili exaktnú kauzálnu súvislosť medzi nižšou socio-ekonomickou pozíciou Rómov a ich zdravotným stavom. Oproti dôrazu na túto zakorenenú „odlišnosť“ Rómov sa Belák snaží poukázať na mnohorozmernosť vplyvu rôznych diskriminačných sociálnych noriem a rasistických praktík namierených voči Rómom v oblasti zdravia na všetkých úrovniach zdravotníckeho systému, pričom samotné praktiky Rómov sleduje práve v tomto kontexte.

V druhej kapitole autor popisuje metodológiu zberu a analýzy dát pre každú z vykonaných štúdií. Tie spočívali vo využití etnografických metód skúmania, ktorými boli zúčastnené pozorovania a štruktúrované i hĺbkové rozhovory. Ich prínos spočíva najmä v tom, že autorovi umožnili získať naprieč dlhodobému pobytu v teréne rozsahovo a informačne veľmi bohaté a kvalitné dáta. V tejto súvislosti stojí za vyzdvihnutie spomenúť predovšetkým mnohovrstevnosť celého výskumu, v rámci ktorej autor nerobil výskum len medzi samotnými segregovanými Rómami, ale aj medzi zdravotníkmi, účastníkmi zdravotne mediačných programov, či politickými činiteľmi apod.

V tretej kapitole Belák poukazuje na kľúčové rizikové aspekty zdravia a zdravotného správania, a prezentuje v nej zistenie, že v postoji Rómov k zdraviu zohrávala dôležitú úlohu internalizácia dominantného rasistického pohľadu, v rámci ktorého sa mnohí Rómovia odvolávali na vlastnú prirodzenú (rómsku) neschopnosť venovať zdraviu dlhodobú pozornosť. Z tohto dôvodu síce väčšina Rómov dôverovala funkcionalite medicínskeho know-how, no vo využívaní medicínskych praktík častokrát uprednostňovala a vychvalovala najmä tie praktiky, ktoré boli protichodné k tým nerómskym.

Na margo subjektívnych príčin nedodržiavania medicínskych odporúčaní autor v ďalšej kapitole prezentuje model vzájomne prepojeného systému siedmich mechanizmov, ktorým vykresľuje pôsobenie veľkého počtu faktorov ovplyvňujúcich konanie Rómov rovnako zo strany rómskej ako i nerómskej časti obyvateľstva, a ktorého hnacou silou je na všetkých úrovniach Belákom vypozerovaný rasizmus.

V piatej kapitole zase autor dáva priestor samotným zdravotníkom, zo strany ktorých sleduje zaužívané praktiky voči segregovaným Rómom, mechanizmy, ktorými sú tieto praktiky podporované, ako aj samotnú odolnosť zdravotníkov voči nim. Predstavením piatich základných mechanizmov, ktorými boli jednotlivé podštandardné praktiky zdravotníkov podporované, argumentuje, že títo zdravotníci potláčali vo svojom prístupe k Rómom vlastný zakorenený rasizmus, a svoje diskriminačné praktiky voči Rómom sa snažili ospravedlňovať predchádzajúcimi skúsenosťami s rómskymi pacientmi. Autor tým poukazuje na to, že uvedené podštandardné praktiky predstavujú iba o niečo menej explicitnejšie a priamejšie formy rasizmu sformovaného v minulosti, ktorý v priebehu času zmutoval.

V šiestej kapitole autor na príklade štátneho zdravotne-mediačného programu Zdravé komunity ukazuje, že jednotlivé ciele programu boli spolu vo

vzájomnej logickej kontradikcii najmä v tom zmysle, že miesto pôvodného zámeru programu zlepšovať vedomosti a prístup Rómov k zdravotnej starostlivosti bol z praktického hľadiska nastavený skôr na zmenu ich zdravotného správania, a teda neriešil samotné príčiny horšieho zdravia Rómov. Belák však poukazuje na to, že samotní terénni pracovníci si boli schopní upravovať agendu smerom k riešeniu systematických aspektov, čo (na rozdiel od edukačných aktivít) pozitívnejšie vnímali a podrobnejšie popisovali aj samotní obyvatelia v segregovaných (vidieckych) lokalitách.

V ďalšej kapitole autor reaguje na avizované rozdiely medzi rómskymi a nerómskymi pacientmi z pohľadu klinických zdravotníkov, ktoré sa mali vzťahovať na ich odlišné symptómy ochorení, výskyt chorobnosti, ako aj na ich celkový dopad nimi poskytovanej starostlivosti. S odvolaním na princípy populačnej genetiky a epidemiologickú teóriu Belák vysvetľuje, že väčšina týchto rozdielov vyplýva z pôsobenia rôznych sociálnych procesov, v dôsledku čoho je k týmto rozdielom treba pristupovať v závislosti od vyhodnotenia ich štatistickej významnosti, či reprezentatívnosti v zmysle etnických kritérií. V tomto zmysle Belák argumentuje, že vzhľadom na materiálne životné podmienky, ako aj riskantné zdravotné praktiky, ktoré sú ovplyvňované širokou škálou rôznych environmentálnych, behaviorálnych či psychologických vplyvov, sa uvedené aspekty odrážajú na zdravotnom stave Rómov oveľa viac ako nejaké genetické vplyvy, preto je viac ako skúmanie týchto genetických vplyvov dôležitejšie skúmanie sociálnych determinantov.

V poslednej kapitole autor predostiera svoj vyvstávajúci hlavný argument štúdie, že fundamentálnou príčinou väčšiny nerovností v zdravotnom stave medzi Nerómami a Rómami je tzv. anticiganizmus, ktorý sa v rôznych podobách objavoval na všetkých úrovniach kauzálnych vzťahov. V texte je tento aspekt vysvetlený cez explanačné dráhy vzniku kultúrnych adaptácií Rómov na tento anticiganizmus, ako aj cez jeho priame a nepriame dôsledky. Tak ako vo všetkých predošlých kapitolách aj v záverečnej časti autor hodnotí celkovo silné a slabé stránky výskumu z hľadiska kvality vybranej výskumnej vzorky a získaných informácií i možnosti overenia kauzálnych vzťahov. Zároveň predostiera niektoré vyvstávajúce implikácie a odporúčania z výskumu pre oblasť zdravotníctva, v ktorej navrhuje zlepšiť podporu zdravotníkov v ich zručnostiach, podporu zameranú na lepšie zvládanie rasizmu, či zohľadnenie špecifickosti prostredia marginalizovaných rómskych komunít, ako aj nahradenie politického diskurzu relevantnými vedeckými poznatkami o rómskej komunite.

Dizertácia Andreja Beláka svojou unikátnou metodológiou a hĺbkou spracovania predstavuje zaujímavú a mimoriadne kvalitne spracovanú vedeckú prácu z prostredia marginalizovaných rómskych komunít. Doterajšie poznatky významne obohacuje o etnografické spracovanie perspektívy samotných Rómov a zároveň o hľadisko nerómskych zdravotníkov, terénnych pracovníkov či účastníkov zdravotne mediačných programov. Svojím dlhoročným pobytom v konkrétnej

segregovanej rómskej komunite, ktorý doplnil o výskum medzi zamestnancami v oblasti zdravotníctva na rôznych úrovniach, sa autor zaslúžil o jedinečnú sondu do problematiky zdravia segregovaných Rómov, ktorej prínos možno predpokladať hneď v niekoľkých oblastiach: vzhľadom na aplikačný rozmer výskumu môže byť práca dôležitým prínosom najmä v oblasti verejného zdravotníctva, v rámci ktorého by štúdia bezpochyby našla svoje uplatnenie v apelovaní na medzery v zdravotníckom systéme, či v aplikovaní prezentovaných odporúčaní. V tomto zmysle je prácu možné považovať za určitú formu apelu k zlepšeniu celospoločenskej situácie v oblasti zdravia. Z metodologického hľadiska zase môže vďaka mnohohrstevnosti výskumu poslúžiť ako dobrý východiskový bod pre študentov antropológie, etnológie či akýchkoľvek iných spoločenskovedných a biomedicínskych výskumov zdravia a rómskych komunít. Rovnako tak však môže poslúžiť aj v rámci rôznych aplikačných výskumov hoci aj ne-spoločenskovedných odborov alebo projektov zameraných na sféru zdravia. Uvedením svojho hlavného argumentu o anticiganizme, ktorého dôsledky sedia aj na vysvetlenie fundamentálnych sociálnych príčin zdravotných nerovností, autor dochádza k záveru, že všadeprítomné rasistické idey o prístupe Rómov k zdraviu, podľa ktorých Rómom neprináleží využívať vonkajšie medicínske štandardy, si niekedy osvojujú aj samotní Rómovia ako súčasť svojej etnickej identity. Dizertácia Andreja Beláka sa tak ukázala byť ako veľmi podnetnou, komplexnou, a inšpirujúcou vedeckou publikáciou, ktorej vyvstávajúce zistenia a hlavné argumenty presvedčia aj toho najnáročnejšieho čitateľa. A tak, keď autor v závere svojej publikácie sumarizuje cieľ svojho výskumu, alebo poukazuje na nedostatky a medzery niektorých doterajších štúdií, zostáva čitateľovi iba skonštatovať, že touto publikáciou, hĺbkou, ako i spôsobom svojho podania túto medzeru autor dokonale vyplnil.

Sandra Ort-Mertlová¹

¹ Autorka pôsobí ako doktorandka na Ústave sociálnej antropológie Fakulty sociálnych a ekonomických vied UK v Bratislave. Venuje sa téme zdravia Rómov. E-mail: SandraOrtmertlova@gmail.com

Literatúra:

- Belák, A., Madarasova Geckova, A., van Dijk, J. P., Reijneveld, S. A. 2017. Health-endangering everyday settings and practices in a rural segregated Roma settlement in Slovakia: A descriptive summary from an exploratory longitudinal case study. *BMC Public Health* 17 (1): 128.
- Belák, A., Madarasova Geckova, A., van Dijk, J. P., Reijneveld, S. A. 2018. Why don't segregated Roma do more for their health? An explanatory framework from an ethnographic study in Slovakia. *International Journal of Public Health* 63 (9): 1123–1131.
- Belák, A., Dankulincová Veselská, Z., Madarasova Geckova, A., van Dijk, J. P., Reijneveld, S. A. 2017. How Well Do Health-Mediation Programs Address the Determinants of the Poor Health Status of Roma? A Longitudinal Case Study. *International Journal of Environmental Research and Public Health* 14 (12): 1569.
- Belák, A., Madarasova Geckova, A., van Dijk, J. P., Reijneveld, S. A. 2019. “Do my Roma and non-Roma patients need different care?” A brief step-by-step guideline for clinical practitioners. *International Journal of Public Health* 64 (5): 1117–1121.